

Stav a vývoj vybraných indikátorov trvaloudržateľného rozvoja SR

Mariana Dubravská*

Prešovská univerzita v Prešove

Katedra ekonomiky a ekonomie

Konštantinova ul. 16, 080 01 Prešov, Slovakia

mariana.dubravska@unipo.com

* corresponding author

Abstrakt: Trvalo udržateľný rozvoj je pojmom, ktorý prenikol v súčasnosti do mnohých sfér ekonomicko-sociálneho života. Samotná udržateľnosť rozvoja je pomerne ťažko kvantifikovateľná. Pre meranie pokroku pri naplňaní stratégie boli stanovené Indikátory trvalo udržateľného rozvoja. Ekonomická prosperita Slovenska a jej trvalo udržateľný rozvoj môžu byť dosiahnuté konvergenciou slovenskej ekonomiky s ekonomikami vyspelých členských štátov EÚ. Príspevok analyzuje vybrané indikátory trvalo udržateľného rozvoja SR.

Kľúčové slová: trvaloudržateľný rozvoj, indikátory, Slovenská republika

JEL klasifikácia: O4, Q4

Informácia: Predkladaný príspevok bol vypracovaný ako súčasť riešenia grantového projektu KEGA 035PU-4/2016

1. Úvod

Trvalo udržateľný rozvoj bol zadefinovaný ako rozvoj, ktorý zohľadňuje potreby dnešnej doby bez obmedzenia budúcej generácie pri zohľadňovaní ich potrieb. Stratégia EÚ pre trvalo udržateľný rozvoj si kladie za cieľ podporovať inovatívnu, znalostnú, konkurencieschopnú a eko-efektívnu ekonomiku, ktorá zabezpečí vysoký životný štandard a vysokú a vysoko-kvalifikovanú zamestnanosť v rámci Európskej únie.

Zmyslom trvalej udržateľnosti nie je obmedziť vývoj, či spomaliť rast a rozvoj, ale nájsť také modely rozvoja spoločnosti, ktoré nebudú obmedzujúce pre budúce generácie (Huttmanová 2011).

2. Základné teoretické východiská

Nedávna predstava o rozvoji ľudstva stotožňovaná len s ekonomickým rozvojom bola korigovaná na smerovanie k naplneniu sociálnych cieľov a to najmä na redukcii chudoby, zlepšenie kvality života, zlepšenie príležitostí na kvalitnejšie vzdelanie a zdravie. Takáto zmena orientácie si vyžaduje komplexný prístup k rozvoju riadenia vzájomných vzťahov medzi prírodnými a ľudskými, odvetvovými a štrukturálnymi aspektmi rozvoja na všetkých úrovniach. Ako dôsledok takejto zmeny orientácie je vznik, vývoj a medzinárodné uplatňovanie koncepcie „trvalo udržateľného rozvoja“ (Rusko, Patrik 2015).

Koncept trvalo udržateľného rozvoja hovorí o spôsobe ekonomického rastu, ktorý pokrýva potreby spoločnosti vytváraním podmienok blahobytu v krátkodobom, strednodobom, no najmä dlhodobom horizonte. Za týmto účelom prijala EÚ Stratégiu trvalo udržateľného rozvoja. Koncept stojí na predpoklade, že rozvoj musí napĺňať dnešné potreby bez toho, aby boli ohrozené možnosti pokračujúceho rastu pre ďalšie generácie (napríklad vyčerpaním neobnoviteľných zdrojov bez nájdenia alternatív, zničením ekosystémov nutných pre život, spustením zmien prírodných podmienok, ktoré výrazne skomplikujú možnosti prežitia človeka ako biologického druhu a pod (EÚ 2017).

Trvalo udržateľný rozvoj v Slovenskej republike právne vymedzuje § 6 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Podľa neho ide o taký „rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov.“ Trvalo udržateľným rozvojom sa rozumie cielený, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces, ovplyvňujúci podmienky a všetky aspekty života (kultúrne, sociálne, ekonomické, environmentálne a inštitucionálne), na všetkých úrovniach (lokálnej, regionálnej, globálnej) a smerujúci k takému funkčnému modelu určitého spoločenstva (miestnej a regionálnej komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva), ktorý kvalitne uspokojuje biologické, materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom eliminuje alebo výrazne obmedzuje zásahy ohrozujúce, poškodzujúce alebo ničiace podmienky a formy života, nezaťažuje krajinu nad únosnú mieru, rozumne využíva jej zdroje a chráni kultúrne a prírodné dedičstvo (NR SR 2013).

2.1 Meranie trvalo udržateľného rozvoja

Pre meranie pokroku pri napĺňaní stratégie boli stanovené Indikátory trvalo udržateľného rozvoja. V zhode so zameraním stratégie a šírkou pojmu „trvalo udržateľný rozvoj“ nepokrývajú len otázky životného prostredia, ale aj udržateľnosti ekonomického rastu a sociálnej kohézie. Indikátory sú rozdelené do siedmich tematických okruhov, tie sa delia na témy a oblasti záujmu.

Tabuľka 1: Úrovně indikátora trvaloudržateľného rozvoja

Úroveň indikátora	Hierarchický rámec	Cieľ	Cieľová skupina
Úroveň 1	Témy	Hlavné indikátory pre počiatočnú analýzu politiky, monitorovanie pokroku v dosahovaní cieľov.	Vysoko postavení rozhodovatelia, široká verejnosť.
Úroveň 2	Podtémy	Hodnotenie kľúčových oblastí politiky a detailnejší monitoring pokroku pri dosahovaní hlavných cieľov.	Rozhodovatelia a široká verejnosť.
Úroveň 3	Oblasti záujmu (špeciálne otázky s témami a opatreniami implementujúcimi hlavné ciele)	Ďalšia analýza politik a lepšie porozumenie trendov a komplexnosti otázok spojených s témami, či vzájomné prepojenie medzi témami v rámci.	Určené pre expertnejšiu komunitu, napríklad akademikov.

Zdroj: EÚ 2017

Tabuľka 2: Indikátory trvalo udržateľného rozvoja

Ekonomický rozvoj	Rast HDP na hlavu	Investície Konkurencieschopnosť Zamestnanosť
Chudoba a sociálna exklúzia	Miera ohrozenosti chudobou po sociálnych transféroch	Monetárna chudoba Prístup k trhu práce Iné aspekty sociálnej vylúčenosti
Starnutie obyvateľstva	Súčasná a projektovaná miera závislosti v staršom veku	Adekvátnosť penzií Demografické zmeny Stabilita verejných financií
Verejné zdravie	Pravdepodobné dožitie pri narodení	Ochrana ľudského zdravia a životný štýl Bezpečnosť a kvalita potravín Manažment chemikálií Zdravotné riziká spôsobené environmentálnymi podmienkami
Klimatické zmeny a energia	Celkové emisie skleníkových plynov Celková domáca spotreba energie podľa zdrojov	Klimatické zmeny Energia
Vzory výroby a spotreby	Domáca spotreba surovín	Ekologická efektívnosť Vzory spotreby Poľnohospodárstvo Sociálna zodpovednosť
Riadenie prírodných zdrojov	Populačné trendy chovaných vtákov Výlov rýb mimo bezpečný biologický limit	Biodiverzita (indikátory zatiaľ nie sú k dispozícii) Morské ekosystémy Zdroje sladkej vody Využitie pôdy
Doprava	Celková spotreba energie dopravou	Rast dopravy Cena dopravy (indikátory zatiaľ nie sú k dispozícii) Sociálne a environmentálne dopady dopravy
Dobré vládnutie	Miera dôvery občanov voči inštitúciám EÚ	Koherentnosť politiky Verejná účasť
Globálne partnerstvo	Oficiálna rozvojová pomoc	Globalizácia obchodu Financovanie trvalo udržateľného rozvoja Manažment zdrojov

Zdroj: EÚ 2017

3. Metodológia

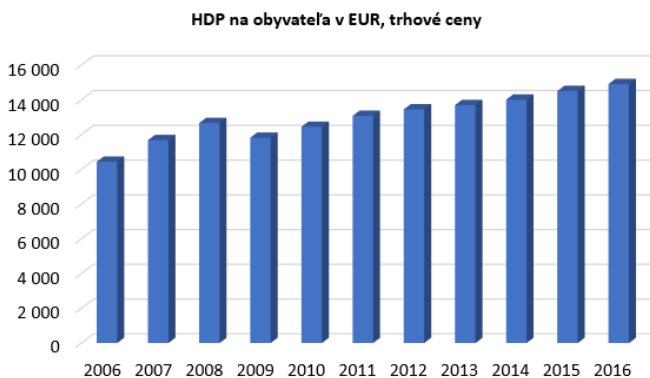
Cieľom príspevku je analyzovať vývoj vybraných indikátorov trvalo udržateľného rozvoja na základe teoretických a praktických výsledkov, ktoré sa získali z dostupných zdrojov a výskumnej činnosti.

V príspevku sú použité vedecko-poznávacie metódy, t.j. analýza problematiky, syntéza získaných informácií a dedukcia.

4. Výsledky a diskusia

Rast HDP na hlavu

Slovensko by sa mohlo v roku 2020 stať lídrom regiónu a dosiahnuť až 90 percent priemeru únie. (viď graf 1). Od roku 2006 sa hodnota hrubého domáceho produktu na hlavu zvýšila o 42,8 %.

Graf 1: HDP na obyvateľa v EUR

Zdroj: Štatistický úrad 2017

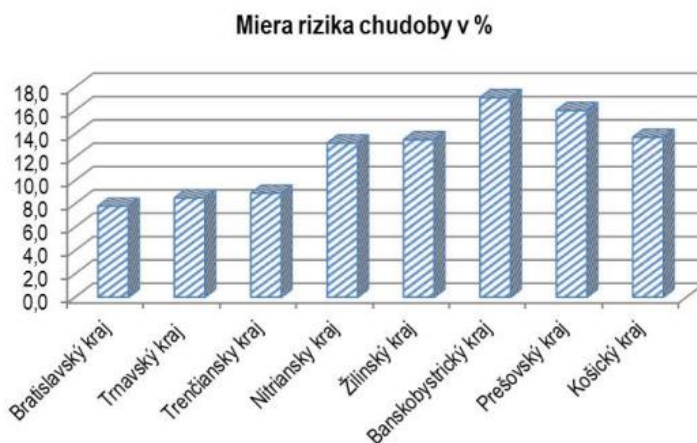
Slovenský hrubý domáci produkt [HDP] prepočítaný na jedného obyvateľa v roku 2015 dosiahol 77 % európskeho priemeru. Vyplynulo to z údajov Eurostatu. HDP prepočítaný na jedného obyvateľa a vyjadrený v parite kúpnej sily patrí do skupiny ukazovateľov odzrkadľujúcich výkonnosť ekonomiky a životnú úroveň jej obyvateľov. Pretože čím je HDP na hlavu vyšší, tým výkonnejšia je aj ekonomika krajiny a tým lepšie sa môžu mať aj jej obyvatelia. Ukazovateľ Eurostat vyjadril ako podiel z priemeru EÚ, pričom EÚ 28 ako celok predstavuje 100 %. Takto vyjadrený ukazovateľ je vhodný na porovnávanie výkonnosti ekonomík jednotlivých krajín.

Miera ohrozenosti chudobou po sociálnych transferoch

Chudoba a sociálne vylúčenie sú javy mnohodoménové. Tak ako neexistuje jediná, alebo správna definícia chudoby, neexistuje ani jediný všeobecne prijatý spôsob jej merania. Každé meranie chudoby znamená, že meriame len určitý koncept chudoby. Miera rizika chudoby po sociálnych transferoch predstavuje podiel osôb (v percentách) v celkovej populácii, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem sa nachádza pod hranicou rizika chudoby (60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu). Indikátor miera rizika chudoby po sociálnych transferoch ovplyvňuje množstvo faktorov. Za najvýznamnejšie faktory môžeme vo všeobecnosti považovať regionálne hľadisko, vek, pohlavie, typ domácnosti, pracovná intenzita domácnosti, najčastejší status ekonomickej aktivity, vlastnícky vzťah k obydliu. Je známe, že Slovensko sa dlhodobo zaraďuje medzi krajiny s výraznými hospodárskymi a

sociálnymi rozdielmi medzi regiónmi. Nerovnomernosť medzi jednotlivými krajinami Slovenska súvisí predovšetkým s nerovnomerným rozmiestnením priemyslu. Problémy chudobnejších krajov sa prehlbovali aj v dôsledku nedostatočne rozvinutej infraštruktúry, slabšej dopravnej siete, menej sa rozvíjajúceho podnikateľského prostredia a nižšej vzdelanostnej úrovne časti obyvateľstva (ŠÚ SR, 2014).

Na Slovensku sledujeme klesajúci počet ľudí s rizikom chudoby z 32 % v roku 2005 na 12,6 % v roku 2014. Celková miera rizika chudoby po sociálnych transferoch v členení podľa krajov je uvedená v grafe 2.

Graf 2 Celková miera rizika chudoby po sociálnych transferoch podľa krajov

Zdroj: Jakubovic Z. 2015

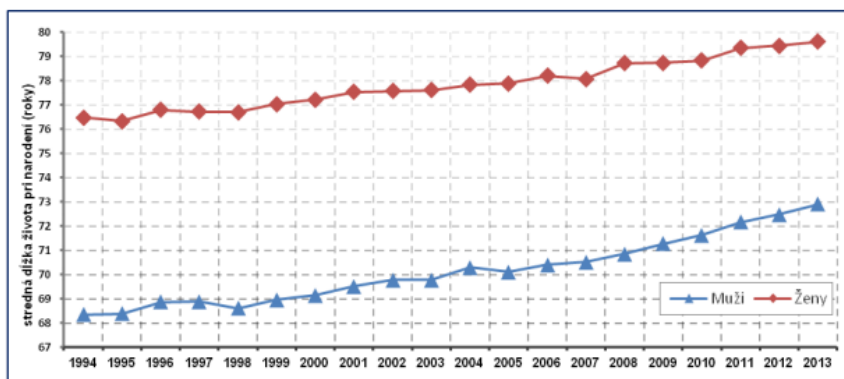
Súčasná a projektovaná miera závislosti v staršom veku

Starnutie obyvateľstva je jednou z najväčších výziev nadvládajúcich desaťročí. V období rokov 2010 až 2050 by mal podľa demografických odhadov Eurostatu narásť počet obyvateľov EÚ nad 65 rokov zo súčasných 87 miliónov na 148 miliónov, čiže o 70 %. Zároveň tieto prognózy naznačujú pokles počtu osôb v produktívnom veku od 15 do 64 rokov o 12 %, teda zo súčasných 335 miliónov na 294 miliónov v roku 2050.3 Pomer počtu osôb vo veku nad 65 rokov k počtu ľudí v produktívnom veku od 15 do 64 rokov (ďalej označovaný ako „demografický pomer závislosti“⁴) by sa tak mal zdvojnásobiť z 26 % na takmer 50 %. Na 100 ľudí vo veku 15-64 rokov by potom pripadlo až 50 osôb vo veku nad 65 rokov (namiesto súčasných 26). Pozoruhodné pritom je, že aktuálne predpovede pre jednotlivé štáty Európskej únie vykazujú výrazné rozdiely. Najvýraznejší nárast demografického pomeru závislosti projektuje Eurostat v prípade Slovenska. Na základe použitých predpokladov by sa mal tento pomer strojnásobiť – zo 17 % v roku 2010 na 55 % v roku 2050.5 Slovensko ako v súčasnosti „najmladšia“ krajina v rámci EÚ (spolu s Írskom) by teda v priebehu nasledujúcich štyroch desaťročí „zostarla“ do tej miery, že by sa stala jednou z „najstarších“ (Türk 2011).

Pravdepodobné dožitie pri narodení

Stredná dĺžka života (nádej na dožitie) je významným ukazovateľom úmrtnostných pomerov populácií. Stredná dĺžka života v danom veku poskytuje informáciu o tom, ako dlho bude v priemere žiť osoba v tomto veku za predpokladu, že sa počas celého jej života úmrtnostné pomery nezmenia. V Slovenskej republike sa stredná dĺžka života i keď pomaly ale dlhodobo zvyšuje, stále však patríme medzi krajiny Európskej únie s najnižšou strednou dĺžkou života. V roku 2011 nádej na dožitie pri narodení prvýkrát presiahla u mužov hranicu 72 rokov a u žien hranicu 79. Aktuálne je medziročný rast strednej dĺžky života pri narodení u mužov okolo 0,3 – 0,4 roka, u žien 0,1 – 0,2 roka. Trendom je približovanie hodnôt strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení. Kým v 50-tych rokoch 20. storočia rozdiel predstavoval okolo 4 roky, v ďalšom období sa prehlboval a maximum (takmer 9 rokov) dosiahol

začiatkom 90-tych rokov. V súčasnosti sa hodnoty strednej dĺžky života mužov a žien pri narodení opäť približujú, rozdiel je necelých 7 rokov. S pribúdajúcim vekom sa však tento rozdiel ešte znižuje a vo veku nad 85 rokov je stredná dĺžka života mužov vyššia ako stredná dĺžka života žien, aj keď minimálne (do pol roka).

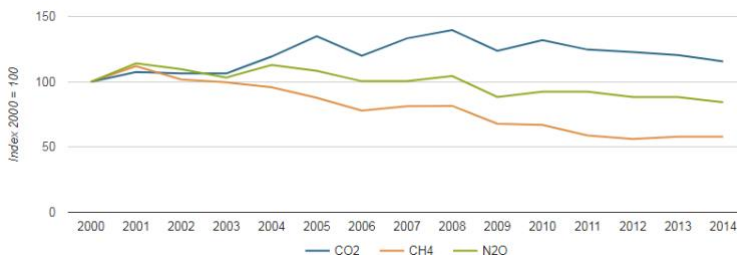

Graf 3: Stredná dĺžka života pri narodení v SR, 1994-2013

Zdroj: ÚVZSR 2015

Celkové emisie skleníkových plynov

V sledovanom období rokov 2000 – 2014 napriek kolísavému charakteru sa nepriaznivo vyvíjali emisie CO_2 a N_2O . Emisie CH_4 počas celého sledovaného obdobia zaznamenali pokles. Emisie CO_2 z dopravy v období rokov 2000 – 2014 zaznamenali nárast o 16,2 %, napriek medziročným poklesom a nárastom do roku 2010, pričom po tomto roku zaznamenali pokles. Emisie N_2O v sledovanom období výraznejší nárast zaznamenali v roku 2004 a po tomto roku už mali klesajúci trend. Po roku 2008 emisie N_2O klesli a od roku 2009 pokračoval klesajúci trend s minimálnymi medziročnými nárastmi a poklesmi. V období rokov 2000 – 2014 pokles predstavoval 15,7 %. Najpozitívnejšie sa vyvíjajú emisie CH_4 z dopravy, ktorých pokles v roku 2014 predstavoval 42,1 % oproti roku 2000 (viď graf 4).

Graf 4: Vývoj emisií skleníkových plynov z dopravy

Zdroj: Enviroportal 2016

5. Záver

Koncept trvalo udržateľného rozvoja hovorí o spôsobe ekonomického rastu, ktorý pokrýva potreby spoločnosti vytváraním podmienok blahobytu v krátkodobom, strednodobom, no najmä dlhodobom horizonte. Pre meranie pokroku pri naplňaní stratégie boli stanovené Indikátory trvalo udržateľného rozvoja. Cieľom predkladaného

príspevku bolo analyzovať vybrané indikátory – rast HDP na hlavu, miera ohrozenosti chudobou po sociálnych transferoch a súčasná a projektovaná miera závislosti v staršom veku, pravdepodobné dožitie pri narodení a celkové emisie skleníkových plynov. V roku 2015 dosahovalo Slovensko 77 percent priemernej úrovne EÚ HDP na obyvateľa. Slovensko by sa mohlo v roku 2020 stať lídrom regiónu a dosiahnuť až 90 percent priemeru únie. Od roku 2006 sa hodnota hrubého domáceho produktu na hlavu zvýšila o 42,8 %. Na Slovensku sledujeme klesajúci počet ľudí s rizikom chudoby z 32 % v roku 2005 na 12,6 % v roku 2014. Starnutie obyvateľstva je jednou z najväčších výziev nadchádzajúcich desaťročí. V období rokov 2010 až 2050 by mal podľa demografických odhadov Eurostatu narásť počet obyvateľov EÚ nad 65 rokov zo súčasných 87 miliónov na 148 miliónov, čiže o 70 %. V Slovenskej republike sa stredná dĺžka života i keď pomaly ale dlhodobo zvyšuje, stále však patríme medzi krajiny Európskej únie s najnižšou strednou dĺžkou života. V sledovanom období rokov 2000 – 2014 napriek kolísavému charakteru sa nepriaznivo vyvíjali emisie CO₂ a N₂O. Emisie CH₄ počas celého sledovaného obdobia zaznamenali pokles.

Záverom môžeme konštatovať, že z hodnotených indikátorov sledujeme mierne priaznivé zmeny v raste HDP na hlavu, v miere ohrozenosti chudobou po sociálnych transferoch a v pravdepodobnom dožití pri narodení a mierne nepriaznivé zmeny v súčasnej a projektovanej miere závislosti v staršom veku a v celkových emisiách skleníkových plynov.

Zoznam bibliografických odkazov

Európska únia. 2017. Trvalo udržateľný rozvoj. [online]. [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: http://www.europskaunia.sk/trvalo_udrzatelny_rozvoj1

Európska únia. 2017. Stratégia trvaloudržateľného rozvoja. [online]. [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: http://www.europskaunia.sk/strategia_trvalo_udrzatelneho

Huttmanová, E. 2011. Vybrané aspekty a problémy hodnotenia udržateľného rozvoja. In: Kotulič. R. (ed.). Zborník vedeckých prác katedry ekonómie a ekonomiky ANNO 2011. PU v Prešove. [online]. [cit. 09.12.2017]. Dostupné z: http://www.pulib.sk/elpub2/FM/Kotulic14/pdf_doc/11.pdf

Jakubovie Z. 2015. Poverty indicators and social exclusion. [online]. [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ef.umb.sk/konferencie/myto/articles/Jakubovie.pdf>

NR SR. 2015. Indikátory trvaloudržateľného rozvoja. [online]. [cit. 09.12.2017]. Dostupné z: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-88550>

Poštová banka. 2017. Analýzy trhu. [online]. [cit. 10. 12. 2017]. Dostupné z: <https://www.postovabanka.sk/novinky/analyzy-trhu/zaujalo-nas/hdp-na-jedn%C3%A9ho-slov%C3%A1ka-dosahuje-77-eur%C3%B3pskeho-priemeru/>

Rusko M., M. Piatrik. 2015. Významné medzníky v uplatňovaní koncepcie udržateľného rozvoja v globálnom kontexte. [online]. [cit. 10. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2015_conference_GER_p-160_Rusko_Piatrik_f4.pdf

Türk, E. 2011. Pomer závislostí v kontexte demografických zmien. [online]. [cit. 08.12.2017]. Dostupné z: http://www.alternativa.sk/fileadmin/user_upload/dokumenty/Pracovny_zosit_AKO_POMER_ZAVISLOSTI_V_KO_NTEXTE_DEMOGRAFICKYCH_ZMIEN.pdf

UVZSR. 2015. Správa o zdravotnom stave obyvateľstva SR za roky 2012-2014. [online]. [cit. 10. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.uvzs.sk/docs/info/podpora/Sprava_o_zdravotnom_stave_obyvatelstva_SR_za_roky_2012_2014.pdf